

УДК 336.5:354:378

Мороз С. А.

кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України, Харків, Україна;
e-mail: ra_ekta@yahoo.com; ORCID ID: 0000-0002-2696-1278

Романовський О. Г.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами
імені Академіка І. А. Зязюна,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна;
e-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0602-9395

Мороз В. М.

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна;
e-mail: moroz32@rambler.ru; ORCID ID: 0000-0003-0796-5035

Грень Л. М.

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна;
e-mail: mega_lgren@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-4466-6018;

Помаза-Пономаренко А. Л.

доктор наук з державного управління,
начальник наукового відділу з проблем державної безпеки,
Національний університет цивільного захисту України, Харків, Україна;
e-mail: a_pp_l@i.ua; ORCID ID: 0000-0001-5666-9350

Попова О. В.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна;
e-mail: poptub@mail.ru; ORCID ID: 0000-0003-1611-5956

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІД ДЖЕРЕЛ ЇЇ ФІНАНСУВАННЯ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЗВО: АНАЛІЗ ДУМКИ РОБОТОДАВЦІВ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Ураховуючи той факт, що Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area ідентифікують роботодавців на рівні одного з основних стейкхолдерів забезпечення якості вищої освіти, було проведено їхнє опитування в межах позагрантового проекту «Оцінка якості вищої освіти». Серед фокусів уваги проекту були в тому числі й ті питання, зміст яких зосереджувався на з'ясуванні думки роботодавців щодо існування залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування і спеціалізації ЗВО. Використовуючи інструментарій експертного інтерв'ю та анкетування, було опитано 184 роботодавців з Харківської, Полтавської, Сумської, а також підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. Отримані результати були розглянуті через призму аналізу університетських рейтингів за напрямом з'ясування спеціалізації та форм власності тих з університетів, які займають у їх межах так звані топові позиції. Проведений аналіз дозволив виявити принципові розбіжності між трендами національного академічного рейтингу «ТОП-200 Україна» та міжнародного університетського рейтингу «QS World University Rankings» щодо спеціалізації та форм власності ЗВО-лідерів. Було встановлено, що серед топових університетів світового рівня домінують класичні ЗВО та існує паритет між кількістю приватних та державних ЗВО у межах обраної для аналізу вибірки. Аналіз національного академічного рейтингу дозволив констатувати той факт, що серед топових

українських університетів домінують спеціалізовані ЗВО, а частка приватних ЗВО взагалі відсутня. Сприйняття результатів опитування роботодавців та результатів аналізу змісту університетських рейтингів через призму залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації університету, дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері вищої освіти. Серед практичних заходів, реалізація яких, з одного боку, забезпечить підвищення якості вищої освіти, а з іншого – сприятиме оптимізації використання державного бюджету на утримання та розвиток системи вищої освіти, було запропоновано розробити та забезпечити виконання двох державних цільових програм, а саме: Програми пріоритетного розвитку спеціалізованих ЗВО та Програми пріоритетного розвитку класичних ЗВО. Для кожної з цих програм було визначено критерії відбору ЗВО для включення у програму, а також визначено граничну кількість її учасників. Крім того, в статті обґрунтовано необхідність залучення роботодавців до моніторингу якості вищої освіти на регіональному та державних рівнях, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти.

Ключові слова: якість вищої освіти; опитування роботодавців; залежність якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації закладу вищої освіти; напрями вдосконалення змісту державної політики у сфері вищої освіти; державна цільова програма із забезпечення пріоритетного розвитку закладів вищої освіти.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл. 42.

Moroz S.

*Ph. D. in Public Administration,
Senior Research Officer of Training Research and Production Center,
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, Ukraine;
e-mail: ra_ekma@yahoo.com; ORCID ID: 0000-0002-2696-1278*

Romanovs'kyj O.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of Pedagogy and Psychology
of Social Systems Management Department of the Academician I. Zyazyun,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Ukraine;
e-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0602-9395*

Moroz V.

*Doctor of Public Administration, Professor,
Professor of Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Ukraine;
e-mail: moroz32@rambler.ru; ORCID ID: 0000-0003-0796-5035*

Gren L.

*Doctor of Public Administration, Associate Professor,
Professor of Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Ukraine;
e-mail: mega_lgren@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-4466-6018*

Pomaza-Ponomarenko A.

*Doctor of Public Administration,
Head of the Department on Problems of State Security,
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, Ukraine;
e-mail: a_pp_l@i.ua; ORCID ID: 0000-0001-5666-9350*

Popova O.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy,
G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine;
e-mail: poptub@mail.ru; ORCID ID: 0000-0003-1611-5956*

**DEPENDENCE OF THE HIGHER EDUCATION QUALITY ON SOURCES
OF ITS FINANCING AND SPECIALIZATION OF THE INSTITUTE
OF HIGHER EDUCATION: ANALYSIS OF EMPLOYERS' OPINIONS
AND DIRECTIONS TO IMPROVE PUBLIC POLIC**

Abstract. Taking into account the fact that Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area identify employers at the level of one of the main stakeholders in higher education quality assurance, the authors of the publication conducted their survey within the non-grant project «Higher Education Quality Assessment». Among the focuses of the project attention were also those questions, the content of which was focused on clarifying the employers' opinion on the existence of dependence of the higher education quality on the sources of its funding and specialization of the Institute of Higher Education. Using the tools of expert interviews and questionnaires, 184 employers from Kharkiv, Poltava, Sumy, as well as Ukraine-controlled parts of Donetsk and Luhansk regions were interviewed. The obtained results were considered through the prism of the analysis of university ratings in the direction of finding out the specialization and forms of ownership of those universities that occupied the so-called top positions within its framework. The analysis revealed fundamental differences between the trends of the national academic rating «TOP—200 Ukraine» and the international university rating «QS World University Rankings» on the specialization and forms of ownership of leaders of the Institutes of Higher Education. It was found that among the top world level universities, classical Institutes of Higher Education dominate and within the sample selected for analysis there exists parity between the amount of private and public Institutes of Higher Education. The analysis of the national academic rating allowed to state the fact that among the top Ukrainian universities, specialized Institutes of Higher Education dominate, and the share of private Institutes of Higher Education is absent at all. The perception of the results of the survey of employers and the results of the analysis of the university rankings' content through the prism of the dependence of the higher education quality on its sources of funding and specialization of the university, allowed to formulate proposals for improving public policy in higher education sphere. Among the practical measures, the implementation of which, on the one hand, will improve the quality of higher education, and on the other — will contribute to optimization of the state budget usage for the higher education maintenance and development, it was proposed to develop and implement two state target programs, namely: Programs of priority development of specialized Institutes of Higher Education and the Program of priority development of classical Institutes of Higher Education. For each of these programs, the criteria for selecting of Institutes of Higher Education for inclusion in the program were determined, as well as the limit amount number of its participants was determined. In addition, the article substantiates the need to involve employers into the higher education quality monitoring at the regional and state levels, as well as formulates proposals for improving the mechanisms of public administration over assurance of the higher education quality.

Keywords: higher education quality; the survey of employers; dependence of the higher education quality on sources of its financing and specialization of the Institute of Higher Education; directions to improve content of public policy in the higher education sphere; state target program to ensure the priority development of higher education institutions.

JEL Classification I28, I22, E61

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 42.

Вступ. Проблематика управління якістю вищої освіти, з огляду на свою неабияку значущість для забезпечення суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку держави, постійно перебуває в межах кола професійної уваги суб'єктів державного управління та вчених дослідників. Наприклад, проблематика управління якістю вищої освіти, за результатами аналізу змісту Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади України, лише за декілька останніх років актуалізується на рівні першочергових до вирішення органами державної влади питань понад тисячу разів (нормативно-правові акти, новини, події, засідання тощо) [1]. Серед найбільш знакових подій відповідного змістовного спрямування

слід звернути увагу на пресбрифінг за участі керівництва Міністерства освіти і науки України (МОН України) і Спільки ректорів закладів вищої освіти щодо модернізації системи якості освіти в Україні. Учасники комунікативного заходу, проведення якого відбулось 04.08.2020 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, обговорили напрями удосконалення механізму забезпечення якості вищої освіти в Україні [2].

Питання забезпечення якості вищої освіти набули своєї подальшої актуалізації в межах змісту презентованого 25.09.2020 МОН України проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021—2031 роки. Автори Стратегії ідентифікують «невідповідність змісту та якості вищої освіти актуальним потребам суспільства і національної економіки» на рівні головної проблеми розвитку вищої освіти в Україні [3, с. 22]. Така увага з боку профільного до порушеної проблематики органу центральної виконавчої влади зумовлена, з одного боку, незадовільними показниками рівня розвитку системи вищої освіти України в межах міжнародних рейтингів (наприклад: у межах рейтингу QS Higher Education System Strength Rankings, показники рівня розвитку системи вищої освіти України відповідають 44-й позиції з 50-ти можливих [4]; до рейтингу QS World University Ranking рік від року включаються одні та ті самі заклади вищої освіти України [5]), а з другого боку — незадоволеністю роботодавців якістю професійної підготовки пошукачів вакансій із числа випускників закладів вищої освіти (наприклад, за результатами проведеного 2018 року фахівцями Міністерства юстиції України моніторингу рівня відповідності компетентностей випускників юридичних факультетів потребам ринку праці, лише 42 % роботодавців визначили якість підготовки фахівців юридичного профілю на достатньому для здійснення професійної діяльності рівні [6, с. 16]). На порівняно низьку якість підготовки фахівців у системі вищої освіти України вказує й той факт, що в межах Звіту про глобальну конкурентоспроможність за 2019 рік, опрацювання якого здійснюється фахівцями Всесвітнього економічного форуму, за критерієм «Skills» Україна лише на 44-му місці з індексом 69,9, поступаючись Литві (24-те місце з індексом 76), Латвії (22-те місце з індексом 76), Естонії (15-те місце з індексом 79) і багатьом іншим країнам з європейського простору вищої освіти [7].

Крім того, проблематика забезпечення якості вищої освіти не лише може, а й повинна бути актуалізована через призму змісту норм міжнародних документів і взятих на себе Україною зобов'язань. Ратифікована 16 вересня 2014 року Верховною Радою України Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з другої сторони, у межах статті 431 (Глава 23 «Освіта, навчання та молодь») містить норми щодо: «реформування та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти...» [8] тощо. Певні програмні напрями в активізації співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу в забезпеченні якості вищої освіти містяться у змісті так званого Паризького комюніке. На переконання підписантів цього програмного документа (профільних до галузі вищої освіти міністрів з країн Європейського Союзу), якість вищої освіти, так само, як і якість освітньої діяльності, є однією з ключових детермінант у забезпеченні ефективності функціонування Єдиного простору вищої освіти (ЄПВО), адже саме через ці феномени здійснюється як розвиток взаємної довіри всередині відповідного простору, так й виконання вимог Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонська Конвенція про визнання) [9]. Останній із названих документів було ратифіковано Верховною Радою України (Закон України № 1273-XIV від 03.12.1999), що наклало на Україну певні зобов'язання і встановило пріоритети для розвитку національної системи вищої освіти та забезпечення її якості. Ураховуючи вищенаведене, можемо констатувати той факт, що обраний для дослідження в межах цієї публікації предмет наукового пошуку є, з одного боку, актуальним як за часом свого проведення, так і за змістом визначеного фокусу (теоретичний контекст), а з другого боку — практично значущим, як безпосередньо для вдосконалення механізмів державного управління сферою

вищої освіти, так і для підвищення ефективності публічного управління освітянською галуззю в цілому.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблематика державного управління забезпеченням якості вищої освіти не є принципово новим напрямом в організації наукових пошуків, а отже, її окремі питання вже набули свого певного розвитку в межах наукового дискурсу. Серед останніх наукових досліджень відповідного змістовного спрямування слід звернути увагу на ті з них, результати за якими були оприлюднено Г. Андерсоном (проведено аналіз єдності та протиріч принципів державного управління з принципами демократичного врядування в системі середньої та вищої освіти) [10]; Б. Брукером, К. Де Витом і Д. Верговею (розглянуто проблематику реформування галузі вищої освіти через призму принципів так званого нового державного управління, а також визначено обмеженість його потенціалів у формуванні суспільних цінностей) [11]; Р. Дім, С. Гілліард і М. Рідом (розглянуто місце і роль державного менеджменту в забезпеченні розвитку системи вищої освіти, а також узагальнено підходи до формулювання змісту університетського менеджменту) [12]; М. Екман, М. Ліндгрєн і Й. Паскендорффом (розглянуто потенціали використання суб'єктами управління системою вищої освіти «диспетчерських» і «лідерських» функцій у реформуванні освітянської галузі) [13]; Т. Каїруз, Л. Андрієс і І. Трутер (обґрунтовано недоцільність використання суб'єктами публічного управління сферою вищої освіти показників ефективності (КРІ) для оцінювання професійної діяльності наукових і науково-педагогічних працівників) [14]; А. Курайєм, Л. Деки і Р. Прісопом (вивчено досвід Румунії у формуванні та реалізації державної політики у сфері вищої освіти, а також проведено аналіз потенціалів державного управління в забезпеченні її ефективності) [15]; К. Мейєром і Л. Отулою (розглянуто особливості нелінійної рефлексії об'єкта управління в системі освіти, а також визначено умови ефективного управління розвитком мережі освітніх закладів) [16]; Д. Фейєм і С. Дзаваттаром (з'ясовано особливості реалізації принципів так званого нового державного управління в системі управління вищою освітою, а також розглянуто практики вирішення завдань брендингу і маркетингу на університетському та регіональних рівнях) [17]; Е. Ферлі, К. Мусселіном і Г. Андресані (висвітлено діалектику єдності між суспільним розвитком і рівнем розвитку системи вищої освіти, а також запропоновано напрями вдосконалення державної політики в галузі вищої освіти) [18] та іншими дослідниками.

Фундаментальні основи в дослідженні проблематики управління якістю вищої освіти були закладені Р. Барнетом (з'ясував сутність і зміст категорії якості вищої освіти та запропонував моделі її забезпечення на університетському і державному рівнях) [19]; Д. Грін (висвітлено результати апробації методики оцінювання якості вищої освіти на національному рівні, а також запропоновано напрями щодо вдосконалення менеджменту якості в системі вищої освіти) [20]; Р. Льюїсом і Д. Смітом (сформульовано загальні принципи управління якістю в системі вищої освіти, а також визначено шляхи її забезпечення) [21]; Д. Сеймуром (розглянуто проблематику якості вищої освіти через призму задоволення потреб споживачів освітньої послуги, а також визначено умови ефективності її надання) [22]; Я. Хілл, Л. Ломас і Ж. Мак-Грегор (узагальнено думку студентів щодо якості університетської освіти, а також визначено місце і роль потенціалу науково-педагогічних працівників у забезпеченні якості вищої освіти) [23] та іншими вченими.

Серед вітчизняних учених проблематика забезпечення якості вищої освіти перебувала у фокусі наукової уваги В. Бабаєва, В. Бикова, А. Василюк, А. Вітченка, Л. Гаєвської, С. Домбровської, С. Квіта, В. Кременя, В. Лугового, Т. Лукіної, С. Ніколаєнка, В. Садкового, І. Семенець-Орлової, С. Шевченка та інших дослідників. Окремі з питань порушеної проблематики розглянуто під час попередніх напрямів авторських наукових пошуків [24—26]. Аналіз змістовного спрямування наукових робіт згаданих вчених дозволяє сформулювати узагальнення про те, що переважна більшість наукових досліджень була спрямована на дослідження загальнометодологічних питань феномену якості вищої освіти, що зумовило надмірне теоретизування змісту відповідного феномену. Такий результат

аналізу може бути підтверджено у тому числі й фактом використання вченими для отримання наукового результату інструментарію загальнонаукових методів наукового пізнання. Іншими словами, обираючи загальнонаукові методи для виконання завдань наукового дослідження, учені тим самим не лише звужують фокус наукової уваги, а й втрачають можливість забезпечити отримання так званого істинного знання. За певних умов отриманий за допомогою виключно загальнонаукових методів результат не лише не відображує сутності та змісту предмета наукової уваги в повному обсязі, а й викривлює їх. Отже, дослідження феномену якості вищої освіти лише тоді може забезпечити суб'єктові пізнання отримання діалектично виваженого результату, коли ним буде враховано потенціали кожного з доступних до використання інструментів системи наукового пізнання.

На переконання М. Костицького, учений під час дослідження обраного предмета (явища) не повинен обмежуватись використанням якоїсь однієї методології, теорії або методу, адже лише комплексне використання наявного в розпорядженні дослідника інструментарію може забезпечити отримання «істинного знання» [27]. Крім того, слід розуміти що така єдність (комплексність) у використанні методологій, теорій і методів повинна забезпечуватись ученим як на галузевому, так і на міжгалузевому рівнях організації досліджень. Наголос на необхідності міжгалузевого сприйняття змісту обраного вченим предмета і (або) об'єкта наукової уваги, особливо в контексті обраного нами предмета наукового пошуку, є достатньо важливим, адже переважна більшість проаналізованих вище наукових досліджень з проблематики якості вищої освіти була здійснена в межах педагогічної наукової думки. Цілком очевидно, що така вузькогалузева увага, так само, як і з обмеженням ученим інструментарію дослідження обраного феномену суто теоретичними методами наукового пізнання, також не сприяє досягненню цілей пізнавальної діяльності. Іншими словами, обрана нами як фокус безпосередньої уваги проблематика формування та реалізації державної політики у сфері фінансування вищої освіти, а саме питання залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації ЗВО, не повинна сприйматися через призму виключної прерогативи галузі освітянських знань та (або) галузі знань «Публічне управління та адміністрування», адже основні її детермінанти актуалізуються у тому числі й у межах таких напрямів наукової думки, як: 1) економіка (актуалізація економічних процесів та явищ на організаційному (рівень ЗВО і МОН України) та галузевому рівнях (освіта як галузь економіки); використання механізмів формування секторальної економічної політики (так звані третинний сектор економіки або сфера послуг (освітянська послуга як складова механізму підвищення ефективності процесу виробництва та поліпшення продуктивності праці) і п'ятинний сектор економіки (послуги населенню в межах розвитку так званої «економіки знань», наприклад тих із послуг, які сприяють формуванню високого рівня кваліфікації персоналу (освіта; науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи тощо), а відповідно й підвищенню ефективності виробництва товарів і послуг); 2) облік та оподаткування (організаційно-економічна, контрольна-аналітична і консультаційно-експертна діяльність суб'єктів управління функціонуванням та розвитком системи вищої освіти за напрямом підвищення ефективності збирання, аналізу, обліку і аудиту матеріальних ресурсів на організаційному і галузевому рівнях); 3) фінанси, банківська справа і страхування (підвищення ефективності використання суб'єктами управління функціонуванням системи вищої освіти інструментів фінансового механізму забезпечення розвитку сфери вищої освіти); 4) менеджмент (технології ухвалення управлінських рішень у системах внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а саме: економічний аналіз діяльності ЗВО; імітаційне моделювання і прогнозування розвитку ринку освітніх послуг на регіональному і державному рівнях; проектування організаційної структури ЗВО та мотивування наукових і науково-педагогічних працівників; формування так званого дерева рішень з прийняттям до уваги показників економічної ефективності функціонування елементів системи вищої освіти тощо) і маркетинг (управління якістю освітньої діяльності ЗВО, а також проведення маркетингових досліджень щодо рівня задоволеності споживачів якістю освітянської послуги в системі вищої освіти);

5) підприємництво, торгівля і біржова діяльність (сприйняття діяльність ЗВО через призму підприємницької діяльності та проблематики пропозиції і споживання освітянських послуг у сфері вищої освіти, а також у контексті аналізу економічних результатів функціонування ЗВО); 6) міжнародні економічні відносини (взаємодія вітчизняних ЗВО із суб'єктами світового економічного простору [співпраця: із ЗВО інших країн; зарубіжними науковими установами та промисловими групами (організаціями) тощо], а також розвиток міжнародних економічних відносин у сфері вищої освіти та створення економічного підґрунтя для інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору тощо.

На можливість розгляду питань залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування і спеціалізації ЗВО через призму проблематики теорії та практики фінансово-кредитної діяльності вказує в тому числі й той факт, що освіта є не лише «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» (Закон України «Про освіту»), а й різновидом економічної діяльності (галуззю економіки). Це пов'язано з тим, що: по-перше, у сфері «освіта», як й у будь-якому іншому різновиді економічної діяльності, актуалізуються питання: економічної доцільності та рентабельності; формування і перерозподіл доданої вартості; бюджетування освітянської діяльності (отримання прибутку; сплата податків; залучення інвестицій; отримання банківських кредитів; амортизація основних фондів; позиціонування суб'єкта на відповідному ринку товарів і послуг; концентрація та конкуренція тощо); по-друге, у контексті проблематики управління національним господарством сфера «освіта», поряд з іншими так званими невиробничими сферами (публічне управління та соціальне забезпечення; охорона здоров'я і навколишнього середовища; фізкультура та спорт тощо), є детермінантою доданої вартості, а отже, може сприйматись як об'єкт економічного регулювання; по-третє, чинний на цей час обліково-статистичний стандарт (система національних рахунків) ідентифікує освіту на рівні одного з двадцяти одного різновидів економічної діяльності. Отже, дослідження сфери освіти, а відповідно й її основних елементів (детермінант, характеристик тощо), не можуть обмежуватись компетенцією галузі знань «Освіта» або будь якої іншої галузі та потребують на свій розвиток у межах інших напрямів прояву наукового знання. На деякі з таких напрямів ми вже звернули увагу вище.

Повертаючись до питань аналізу останніх наукових досліджень, можемо стверджувати про те, що окремі питання проблематики якості вищої освіти все ще залишаються відкритими до наукових пошуків. Серед таких питань, особливо в контексті міжгалузевого змісту обраного нами для організації наукового пошуку феномену, найбільш актуальними є ті з них, які пов'язані з ефективністю функціонування системи вищої освіти та якості менеджменту в адмініструванні її подальшого розвитку. Цей напрям в організації наукових пошуків має безліч векторів у розгортанні свого змісту, а отже, у межах цієї публікації ми маємо намір спинитися на узагальненні думки стейколдерів забезпечення якості вищої освіти щодо її залежності від джерел фінансування освітянської послуги, а також від профільної спеціалізації закладів вищої освіти. На актуальність обраного нами напряму дослідження вказує й той факт, що питання вдосконалення системи фінансування ЗВО були обрані предметом обговорення на засіданні Ради ректорів Київського вузівського центру (22.10.2020) за участі тимчасово виконувача обов'язків міністра освіти і науки України С. Шкарлета. Напередодні заходу С. Шкарлет звернув увагу на недосконалість чинної формули фінансування ЗВО (чинна на цей час формула передбачає встановлення залежності обсягів фінансування ЗВО від кількості студентів, які в ньому навчаються, і рівня позиціонування ЗВО в міжнародних рейтингах) та необхідність її зміни [28]. Отже, питання залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації ЗВО не лише перебувають у межах проблематики важливого до вирішення наукового завдання (проблематика якості освіти визначена Національною академією педагогічних наук України на рівні одного з пріоритетних напрямів в організації наукових пошуків на 2018—2022 рр.

[29]), а й є практично значущим напрямом у підвищенні ефективності функціонування органів публічного управління.

Методологія і методи дослідження. Під час аналізу змістовного спрямування наукових досліджень феномену якості вищої освіти ми звернули увагу на той факт, що переважна більшість отриманих ученими результатів, особливо у межах вітчизняної наукової думки, була пов'язана з використанням ними суто теоретичних методів наукового пізнання. Використання вченими інструментарію теоретичних методів наукового пізнання зумовило актуалізацію тих із напрямів наукового пошуку, результати за якими можуть бути досягнуті лише за умови реалізації дослідниками потенціалів інструментарію методів емпіричного дослідження. З огляду на цей факт було вирішено використати потенціали методу опитування. Традиційно вважається, що за допомогою методу опитування дослідник має можливість отримати відносно об'єктивну інформацію про предмет наукової уваги (об'єктивність інформації обмежується суб'єктивним ставленням експерта або респондента до конкретного предмета або явища). Крім того, проведення опитування, зазвичай, не потребує значних витрат ресурсів з боку його організаторів, а отримана інформація є легкою в обробці та узагальненні. Джерелом отримання інформації щодо залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та професійної спеціалізації закладів вищої освіти було обрано думку роботодавців. Вибір нами роботодавців у якості джерела отримання інформації може бути пояснено через призму того факту, що відповідно до норм прийнятих Україною до виконання Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти роботодавці (професіонали-практики) визначені на рівні одного з основних суб'єктів незалежної (зовнішньої) експертизи якості вищої освіти [30, с. 21]. Іншими словами, сьогодні роботодавці ідентифіковані на рівні одного з основних стейкхолдерів забезпечення якості вищої освіти.

Опитування роботодавців було проведено в межах авторського позагрантового проекту «Оцінка якості вищої освіти». Реалізація завдань проекту передбачала проведення опитування студентів (грудень 2017 — листопад 2018) і роботодавців (січень 2019 – лютий 2020) щодо проблематики якості вищої освіти за одними і тими самими запитаннями. Результати опитування студентів були висвітлені в межах попередньо оприлюднених наукових робіт [31; 32], а отже, у межах цієї публікації ми маємо намір зосередитися на аналізі думки роботодавців за окремими з напрямів проведеного опитування. Опитування респондентів проводили у формі експертного інтерв'ю (для з'ясування організаторами дослідження думки респондентів щодо актуальності тих чи інших питань проблематики якості вищої освіти, а також для визначення рівня розуміння респондентами запитань запропонованої до заповнення анкети) та анкетування. З огляду на складність і відповідальність проведення інтерв'ю з роботодавцями цей напрям було реалізовано за безпосередньої участі організаторів дослідження (авторів цієї публікації). Отримана за результатами експертного інтерв'ю інформація була використана для вдосконалення змісту анкети, а також для перевірки відповідності дійсності деяких з попередньо отриманих організаторами дослідження результатів. Складання та уточнення змісту анкети відбулось з урахуванням практичних порад Т. Лукіної щодо технології розроблення анкет для проведення моніторингових досліджень освітніх проблем [33], а також методичних рекомендацій С. Садмана, Н. Бредберна і Н. Шварца щодо особливостей формулювання питань анкети та черговості їх подання [34].

У запропоновану до використання в межах опитування анкету було включено вісімнадцять запитань, зміст за двома з яких було покладено в основу формулювання мети цієї публікації. Для проведення анкетування роботодавців були залучені найбільш вмотивовані до участі в науковій роботі слухачі магістерської програми «Публічне управління та адміністрування» Національного університету цивільного захисту України і Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Участь студентів у реалізації програмних заходів проекту була добровільною і не передбачала отримання ними будь-яких винагород або нематеріальних переваг. Зі студентами, які

виявили бажання приєднатися до опитування як безпосередні організатори анкетування, автори проєкту провели інструктивно-методичне заняття щодо технології комунікації та особливостей взаємодії з роботодавцями задля досягнення мети збору первинної інформації.

В анкетуванні як респонденти взяли участь 184 роботодавці з Харківської, Полтавської, Сумської, а також підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. Достатньо обмежена кількість залучених до опитування роботодавців, так само як і певна локалізація території охоплення дослідженням, дозволяє нам ідентифікувати проведене опитування в межах групи якісних методів соціологічних досліджень. Крім того, проведене нами опитування роботодавців було зосереджено не лише на з'ясуванні думки респондентів за тим чи іншим напрямом аналізу (такий напрям може бути характерним і для кількісних методів соціологічного дослідження), а в тому числі й на визначенні причин (мотивів) надання респондентами (учасниками фокус-групи) тієї чи іншої відповіді [35, с. 7]. Проведення опитування має обмеження своєї репрезентативності, адже вибіркова сукупність (фокус-група) не відтворює основні характеристики генеральної сукупності на рівні держави. Разом з тим отримана за результатами опитування інформація може бути використана суб'єктами публічного управління для вдосконалення змісту і практики реалізації державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти не лише на регіональному, а й на державному рівнях.

Результати дослідження. Серед запропонованих респондентам (роботодавцям) для відповіді запитань анкети були у тому числі й ті з них, фокусом уваги яких було з'ясування ставлення учасників фокус-групи до проблематики залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації ЗВО.

Респондентам було запропоновано обрати один із сформульованих авторами проєкту «Оцінка якості вищої освіти» варіантів відповіді на такі запитання: «Чи залежить якість вищої освіти від форми фінансування її отримання?»; «Чи впливає на якість вищої освіти спеціалізація ЗВО?». Перед початком анкетування організатори опитування звертали увагу респондентів на те, що під спеціалізованими ЗВО слід розуміти такі ЗВО, у повній назві яких міститься пряме посилання на профіль професійної (освітньої) діяльності (наприклад: Харківський національний автомобільно-дорожній університет, відповідно до своєї назви, спеціалізується на підготовці фахівців автомобільно-дорожнього профілю; Харківський національний університет радіоелектроніки, відповідно до своєї назви, спеціалізується на підготовці фахівців за спеціальностями, які пов'язані з інформаційними технологіями, радіотехнікою та електронікою). Для роз'яснення змісту питання про вплив спеціалізації ЗВО на якість вищої освіти роботодавцям пропонували порівняти умовну якість підготовки фахівців (не стосується змісту запропонованої до заповнення анкети), наприклад, за спеціальністю «Фінанси, банківська справа і страхування» у спеціалізованому ЗВО (наприклад, у Харківському навчально-науковому інституті Університету банківської справи) і неспеціалізованому ЗВО (наприклад, у Національному аерокосмічному університеті імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»).

Роботодавцям, як приклад, пояснювали, що обидва з названих вище ЗВО здійснюють підготовку фахівців за однією й тією самою спеціальністю, але для одного з них зміст відповідної освітньої програми відповідає загальній спеціалізації (профільною) ЗВО, а для другого — ні.

Таке пояснення з боку організаторів анкетування мінімізувало вплив ризику неправильного розуміння респондентами питання щодо впливу спеціалізації ЗВО на якість підготовки фахівців на підсумковий результат опитування.

Результати відповідей роботодавців на питання щодо залежності якості вищої освіти від форми фінансування її отримання наведено на *рис. 1*.

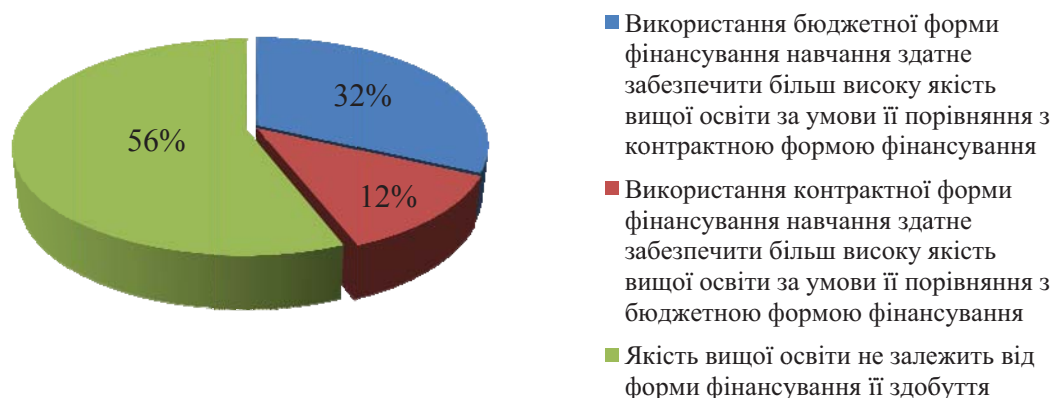

Рис. 1. Розподіл думки респондентів щодо залежності якості вищої освіти від форми фінансування її отримання

Примітка. Побудовано за результатами опитування роботодавців.

За результатами аналізу змісту *рис. 1* можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, переважна більшість респондентів (56 %) переконана в тому, що якість вищої освіти не залежить від форми її фінансування. Такий результат не став несподіванкою для організаторів опитування, адже під час проведення експертних інтерв'ю (вище ми звертали увагу на факт вибіркового спілкування з потенційними респондентами щодо розуміння ними питань анкети і змісту варіантів відповідей на них) роботодавці висловлювались на підтримку саме цього варіанта відповіді. На підтримку цієї позиції роботодавців можемо навести той приклад, що серед так званих Топ-20 університетів світу (за версією рейтингового агентства Quacquarelli Symonds Limited — «QS World University Rankings — 2021») частка ЗВО державної і недержавної форм власності майже однакова. Наприклад, серед 20-ти найкращих університетів світу — дев'ять це університети з так званим приватним статусом (фінансування університету здійснюється за рахунок пожертвувань приватних осіб і недержавних організацій), а 11, відповідно, з публічним статусом (фінансування університету здійснюється за рахунок державного бюджету або бюджету адміністративно-територіальної одиниці) [5]. Іншими словами, найбільш рейтингові за якістю вищої освіти університети світу представлені ЗВО з принципово різними моделями фінансування здобуття вищої освіти.

По-друге, майже кожен третій з опитаних роботодавців (32 %) переконаний у тому, що бюджетна форма фінансування здобуття вищої освіти має переваги перед контрактною формою за критерієм її потенціалів щодо забезпечення якості вищої освіти. Такий результат дещо суперечить вище наведеному факту щодо приблизно однакового представництва державних і приватних ЗВО серед 20-ти кращих університетів світу. Разом з тим така позиція респондентів може бути пояснена через призму того факту, що в рейтингу «QS World University Rankings — 2021» українські університети представлені виключно тими ЗВО які мають державну форму власності. Цікаво, що в межах названого рейтингу університети Білорусі, Естонії, Латвії, Литви і РФ (країни, які мали схожі з Україною традиції розвитку своїх систем вищої освіти) також представлені виключно державними ЗВО. Слід звернути увагу, що саме такий рівень довіри до бюджетної форми фінансування здобуття вищої освіти (30 %) свого часу висловили студенти [36].

По-третє, відносно достатня частка роботодавців (12 %) переконана в тому, що використання контрактної форми фінансування має більші потенціали в забезпеченні якості вищої освіти, ніж бюджетна форма. Зіставлення такого рівня довіри до контрактної форми здобуття вищої освіти з часткою осіб, які фінансують своє навчання за рахунок контракту

створює підґрунтя для виявлення певної суперечності. Сутність цієї суперечності розкривається через той факт, що 56 % осіб які здобувають вищу освіту, забезпечують її фінансування за рахунок контракту [37, с. 24], але при цьому рівень довіри роботодавців до якості освіти, здобутої в межах контракту, становить лише 12 %. За умови певного абстрагування від абсолютних показників відповідних критеріїв та екстраполяції цього співвідношення до проблематики ринкового середовища можемо стверджувати, що пропозиція «кількості якості» [під «кількістю якості» ми розуміємо обсяги запропонованого до споживання продукту з фіксованим (наявним) рівнем його якості] перевищує попит на неї. Разом з тим слід розуміти, що 56 % респондентів (роботодавців) не розрізняють рівнів якості вищої освіти, здобуття якої було профінансоване за рахунок так званих контракту і бюджету. Отже, наведена вище суперечність щодо перевищення пропозиції «кількості якості» над попитом потребує додаткового обґрунтування.

Не менш цікавим напрямом в організації наукового пошуку, у контексті обраного предмета наукової уваги, стало з'ясування думки роботодавців щодо залежності якості вищої освіти від спеціалізації ЗВО. Результати відповідей роботодавців на питання щодо наявності впливу спеціалізації ЗВО на якість вищої освіти наведено на *рис. 2*.

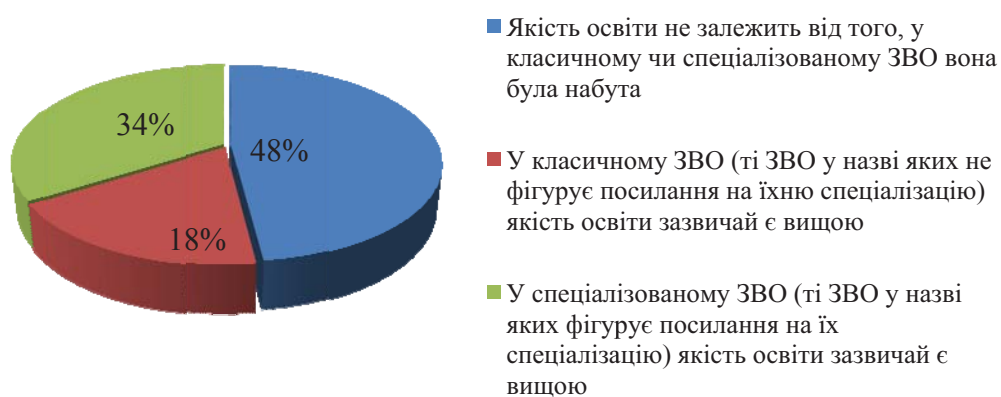

Рис. 2. Розподіл думки респондентів щодо впливу спеціалізації ЗВО на якість вищої освіти

Примітка. Побудовано за результатами опитування роботодавців.

За результатами аналізу змісту *рис. 2* можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, майже кожен другий респондент (48 %) погодився з тим, що якість вищої освіти не залежить від спеціалізації ЗВО. Такий результат не став несподіваним для організаторів дослідження, адже під час експертних інтерв'ю переважна більшість роботодавців підтримувала саме цей варіант відповіді. На підтвердження цієї думки може свідчити той факт, що серед шести включених до рейтингу «QS World University Rankings — 2021» українських ЗВО — три можуть бути віднесені до спеціалізованих (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Національний університет «Львівська політехніка» [38]). Разом з тим, попри домінування серед роботодавців думки про відсутність залежності якості вищої освіти від спеціалізації ЗВО, слід урахувати той факт, що в межах національного академічного рейтингу «Топ-200 Україна» за 2020 рік серед 50-ти кращих ЗВО України — 34 це ті ЗВО, у назві яких є посилання на їхню спеціалізацію [39]. Отже, вище наведена думка роботодавців, з одного боку, цілком відповідає статистиці позиціонування вітчизняних ЗВО у межах міжнародного рейтингу університетів, а з другого боку — дещо суперечить статистиці національного академічного рейтингу.

По-друге, 34 % опитаних переконані в тому, що у спеціалізованих ЗВО якість вищої освіти є вищою. Такий результат може бути розглянутий через призму згаданих нами вище Топ університетів світу. Наприклад, на перших двадцяти місцях рейтингу «QS World University Rankings — 2021» позиціонує лише п'ять ЗВО, у назві яких є посилання на їхню спеціалізацію. У переважній своїй більшості це технологічні університети. Іншими словами, лише кожен четвертий ЗВО з Топ-20 згаданого університетського рейтингу може вважатись спеціалізованим. З огляду на цей факт можемо говорити про певну кореляцію узагальненої думки роботодавців з наявним світовим трендом. Вище, але під дещо іншим кутом, ми вже звернули увагу на відповідність думки роботодавців тим статистичним даним, які були наведені в міжнародному рейтингу університетів. Разом з тим на рівні національного академічного рейтингу вищевиявлена розбіжність зберігає силу свого прояву [34 % респондентів (лише кожен третій з опитаних) висловили думку про більш високий рівень якості освіти у спеціалізованих ЗВО, тоді як при цьому з 50-ти кращих ЗВО України 34 (майже дві третини) — це саме спеціалізовані ЗВО).

По-третє, лише 18 % респондентів вважає, що в так званих класичних ЗВО (ті ЗВО, у назві яких відсутнє посилання на їхню спеціалізацію) якість освіти зазвичай є вищою. Така думка роботодавців може бути пояснена як через призму рейтингу «QS World University Rankings — 2021» (вище ми вже звертали увагу на обмежену кількість спеціалізованих університетів у Топ-20 цього рейтингу) і національних особливостей сприйняття феномену якості вищої освіти. Традиційно вважається, що рівень якості вищої освіти в Україні вищий саме у класичних ЗВО, адже вони мають: по-перше, давні традиції в підготовці фахівців з вищою освітою, а відповідно й неабиякий досвід в організації навчальної, наукової, методичної та організаційної роботи; по-друге, високий авторитет на міжнародному ринку освітніх послуг і довіру з боку суспільства (зазвичай саме класичні університети були осередками формування найбільш прогресивних наукових теорій і місцем продукування інновацій); по-третє, найбільш сприятливі умови своєї професійної діяльності (ресурсне забезпечення; організаційно-адміністративна підтримка з боку органів влади тощо). Наприклад, історія розвитку інституту університетів свідчить про те, що: «перші університети були класичними не тільки за часом виникнення, а й за своєю структурою»; перші українські університети, принаймні до 20-х років ХХ ст., «за освітньо-історичними стандартами Європи являли собою еталони класичної університетської освіти, і те, що викладацький склад і випускників цих університетів високо цінували не тільки у країнах Європи, а й усього світу»; саме класичні університети «зарекомендували себе авторитетними й широко визнаними навчально-науковими закладами як в Україні, так і за кордоном» і мають «високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення», а також є «провідними науково-методичними центрами» сучасної науки [40, с. 106, 108, 109] тощо. З огляду на вищенаведене, думка роботодавців про те, що саме класичні ЗВО забезпечують найбільш високий рівень якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, є цілком обґрунтованою.

Висновки. За результатами аналізу думки роботодавців щодо залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації ЗВО можемо сформулювати такі основні висновки.

1. Опитування роботодавців щодо якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти повинно стати обов'язковою складовою в системі державного моніторингу якості вищої освіти. Опитування роботодавців повинно відбуватись з урахуванням галузевого спрямування їхньої професійної діяльності. Іншими словами, пропонуємо за кожною з наявних галузей проводити раз на два роки опитування роботодавців на регіональному і державному рівнях. Організаторами такого опитування, поряд з Міністерством освіти та науки України, повинні стати профільні до відповідної галузі знань (спеціальностей) міністерства, професійні спілки та громадські організації, а також Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. На рівні науково-методичного підґрунтя для забезпечення проведення опитування, принаймні до часу набуття його організаторами

первинного досвіду за відповідним напрямом роботи, пропонуємо використовувати апробований фахівцями Міністерства юстиції України в межах аналітичного дослідження «Знання і навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці» механізм збору, обробки та використання первинної інформації [6]. Результати опитування роботодавців повинні розглядатись на рівні одного з інформаційних джерел при формуванні (уточненні) державної політики у сфері вищої освіти. Крім того, результати опитування можуть бути використані ЗВО для вдосконалення змісту і практики реалізації освітніх програм (навчальних і робочих планів), а також підвищення ефективності функціонування системи забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості).

2. З огляду на достатньо високий рівень авторитету спеціалізованих ЗВО серед роботодавців щодо забезпечення ними якості освітньої діяльності та якості вищої освіти пропонуємо розглянути можливість запровадження державної програми пріоритетного розвитку окремих (визначених) ЗВО за кожною із затверджених Кабінетом Міністрів України галузей знань. Наприклад, на цей час, відповідно до норм Постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 «Про затвердження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (зі змінами) до Переліку галузей знань включено двадцять дев'ять галузей. Пропонуємо за кожною з галузей визначити по одному з державних ЗВО, які можуть претендувати на роль ЗВО-лідера у підготовці фахівців за відповідними спеціальностями. Такі ЗВО повинні бути включені до державної програми підтримки на кшталт тих, які свого часу були реалізовані Урядом КНР (Програма 863; Проект 211; Проект 985) і забезпечили національній системі вищої освіти Китаю потужну динаміку розвитку [41]. Відповідна державна програма, з огляду на кількість галузей знань (29), а відповідно й до кількості ЗВО, які можуть бути включені до неї, на етапі своєї підготовки може отримати робочу назву «Цільова державна програма ПРС_ЗВО-29» (ПРС_ЗВО є аббревіатурою від «пріоритетний розвиток спеціалізованих закладів вищої освіти»; 29 – кількість ЗВО які можуть бути включені до програми). Цільова державна підтримка включених до програми спеціалізованих ЗВО дозволить зосередити зусилля держави і суспільства, з одного боку, на забезпеченні розвитку системи підготовки фахівців з вищою освітою в межах спеціальностей відповідних галузей, а з другого боку — на підвищенні ефективності формування і виконання державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів. Критеріями відбору спеціалізованих ЗВО до включення в державну програму можуть стати цілком об'єктивні та легко вимірювані показники, а саме: повнота охоплення ЗВО спеціальностей у межах відповідної галузі (що більше спеціальностей у межах конкретної галузі знань охоплює ЗВО, то більшими є шанси у ЗВО бути включеним до державної програми); наявність стійких традицій (наприклад, не менше ніж 10 років) і сучасної практики підготовки спеціалістів на кожному з рівнів вищої освіти (наприклад, ЗВО-кандидат на включення до державної програми обов'язково повинен здійснювати підготовку на рівні бакалавра, магістра, доктора філософії та доктора наук); місце ЗВО в межах національного академічного рейтингу і міжнародних університетських рейтингах; кількість студентів (наприклад, у ЗВО-кандидаті на включення до державної програми повинно навчатись не менше ніж 7 тис. студентів); рівень розвитку матеріально-технічних ресурсів ЗВО-кандидата та його інфраструктури (стан будівель ЗВО і його аудиторного фонду; сучасність обладнання лабораторій, класів для практичних занять, майстерень тощо; наявність і стан гуртожитків, спортивних споруд, їдалень, кафе тощо). Безумовно, цей перелік критеріїв не є вичерпним і може бути доповненим під час безпосереднього опрацювання змісту відповідної державної програми.

3. Ураховуючи той факт, що переважна більшість роботодавців не пов'язує рівень якості вищої освіти з формою фінансування її здобуття, а також з огляду на той факт, що частка представництва приватних університетів серед кращих університетів світу є значною, вважаємо за необхідне підвищити рівень сприятливості для утворення та розвитку ЗВО недержавної форми власності. Одним із практичних кроків за напрямом реалізації цієї

пропозиції може стати передання (продаж) окремих державних ЗВО у приватну або комунальну власність за умови збереження новими власниками напряму професійної діяльності ЗВО (підготовка фахівців з вищою освітою), наприклад протягом 10 років. Механізм такого передання повинен передбачати проведення відкритого конкурсу з можливістю участі в ньому в тому числі й нерезидентів України. Зміна власника ЗВО, з одного боку, забезпечить зменшення навантаження на державний бюджет за рахунок відсутності необхідності фінансування не завжди ефективно діючих ЗВО (держава матиме можливість позбавитись найменш рейтингових ЗВО без їх скорочення), а з другого боку — дозволить залучити до розвитку системи вищої освіти приватних інвесторів та іноземний капітал (зміна державного управління на приватний менеджмент, принаймні на університетському рівні, з одночасним залученням приватних інвестицій до галузі вищої освіти сприятиме підвищенню ефективності функціонування не лише конкретного ЗВО, а й розвитку національної системи вищої освіти в цілому). Безумовно, зміна форми власності ЗВО повинна супроводжуватися певними гарантіями щодо науково-педагогічного персоналу та студентів з боку нового власника і держави, а також бути забезпечена державною підтримкою інвестора, наприклад у формі пільг та (або) преференцій. Серед умов передання державних ЗВО у приватну або комунальну власність, крім тієї, що була наведена вище, можуть бути такі: обов'язкове дотримання Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, а також своєчасна акредитація освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої без статусу оцінки на рівні «умовна (відкладена)»; зростання кількості студентів у ЗВО, починаючи з п'ятого року від часу зміни форми власності; залучення до реалізації освітніх програм науково-педагогічних працівників із провідних університетів світу (наприклад, не менше ніж 10 % обсягу освітніх компонент повинні викладатись представниками зарубіжних так званих рейтингових університетів); розвиток трудового потенціалу ЗВО і його матеріально-технічної бази на рівні та з динамікою, яка не є меншою за середньостатистичну в галузі, тощо.

4. З огляду на домінуючий рівень представництва так званих класичних ЗВО у межах міжнародного рейтингу «QS World University Rankings», а також факт домінування спеціалізованих ЗВО у межах національного академічного рейтингу «Топ-200 Україна», можемо констатувати факт суперечності вектора розвитку окремих елементів системи вищої освіти України тим трендам, які сьогодні демонструються відповідними системами країн з високим рівнем розвитку суспільно-політичних і соціально-економічних відносин. Для мінімізації виявленої диспропорції пропонуємо розглянути можливість запровадження в дію державної програми з підтримки розвитку окремих класичних університетів України. При формуванні змісту відповідної програми, так само як й при виборі механізмів її реалізації, поряд із згаданими вище програмами КНР (Програма 863; Проєкт 211; Проєкт 985), може використовуватися досвід РФ з адаптації професійної діяльності провідних університетів до світових стандартів якості та забезпечення їх входження в міжнародний простір вищої освіти на рівні ЗВО світового масштабу (державна ініціатива «The Russian Academic Excellence Project 5-100»).

У межах робочого процесу з підготовки змісту програми підтримки розвитку окремих класичних університетів України її назва може мати формулювання «Цільова державна програма ПРК_ЗВО-6» (ПРК_ЗВО є аббревіатурою від «пріоритетний розвиток класичних закладів вищої освіти»; 6 – кількість ЗВО які можуть бути включені до програми). Кількість включених до програми ЗВО обумовлено кількістю запропонованих свого часу фахівцями Інституту регіональних досліджень Національної академії наук України соціально-економічних районів [42, с. 16]. Відповідно до такого районування пропонуємо визначити по одному з класичних ЗВО для включення до відповідної державної програми від: Центрального району (Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська і Чернігівська області), Донбасу (Донецька і Луганська області), Західного району (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська і Чернівецька області), Придніпров'я (Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області),

Причорномор'я (Миколаївська, Одеська, Херсонська, Автономна Республіка Крим), Харківщини (Полтавська, Сумська і Харківська області). У межах запропонованої нами назви використана категорія «класичний університет», але її тлумачення в межах національного законодавства відсутня, а отже, зміст майбутньої державної програми повинен містити тлумачення відповідної дефініції.

Сформульовані в межах цієї публікації узагальнення і висновки не вичерпують проблематики залежності якості вищої освіти від джерел її фінансування та спеціалізації ЗВО у повному обсязі, а отже, можуть бути розвинуті або уточнені в межах подальших наукових розробок. Серед найбільш перспективних з напрямів в організації наукових пошуків, відповідно до фокусу наукової уваги цієї публікації, є ті з них, які пов'язані з вивченням досвіду суб'єктів європейського простору вищої освіти із залучення роботодавців до процедур забезпечення якості вищої освіти як безпосередньо на рівні окремого ЗВО, так і на рівні системи вищої освіти в цілому.

Література

1. Якість вищої освіти. Результати пошуку за категорією станом на 20.10.2020. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України / Кабінет Міністрів України. 2020. URL : <https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=якість+вищої+освіти> (дата звернення: 10.11.2020).
2. Пресбрифінг щодо модернізації системи якості освіти в Україні. Новини від 04.08.2020 Міністерства освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/events/4-serpnya-vidbudetsya-presbrifing-shodo-modernizaciyi-sistemi-yakosti-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 10.11.2020).
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021—2031 роки. Новини від 25.09.2020 Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 10.11.2020).
4. QS Higher Education System Strength Rankings 2018. *Topuniversities*. URL : <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018> (date of access: 10.11.2020).
5. QS World University Rankings 2021. *Topuniversities*. URL : <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021> (date of access: 10.11.2020).
6. Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці : Звіт за результатами аналітичного дослідження / Міністерство юстиції України. URL : https://drive.google.com/file/d/1GyR0eCiaqxXzQ4SV5qJ6N_fbFsw6XC-o/view (дата звернення: 10.11.2020).
7. The Global Competitiveness Report 2019. *World Economic Forum*. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (date of access: 10.11.2020).
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. С. 83
9. Ministerial declarations and communiqués : Paris Communiqué. Paris, 2018. May 25th. / European Higher Education Area and Bologna Process. URL : http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf (date of access: 10.11.2020).
10. Anderson G. Participatory action research (PAR) as democratic disruption: new public management and educational research in schools and universities. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 2017. Vol. 30. Is. 5. P. 432—449.
11. Broucker B., Wit K., Verhoeven J. Higher education for public value: taking the debate beyond New Public Management. *Higher Education Research & Development*. 2018. Vol. 37. Is. 2. P. 227—240.
12. Deem R., Hillyard S., Reed M. Knowledge, higher education, and the new managerialism: The changing management of UK universities. Oxford : Oxford University Press, 2007. 256 p.
13. Ekman M., Lindgren M., Packendorff J. Universities need leadership, academics need management: discursive tensions and voids in the deregulation of Swedish higher education legislation. *Higher Education*. 2018. Vol. 75. P. 299—321.
14. Kairuz T., Andries L., Nickloes T., Truter I. Consequences of KPIs and performance management in higher education. *International Journal of Educational Management*. 2016. Vol. 30. Is. 6. P. 881—893.
15. Curaj A., Deca L., Pricopie R. European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies. Cham : Springer International Publishing, 2018. 727 p. (date of access: 10.11.2020).
16. Meier K., O'Toole Jr L. Public Management and Educational Performance: The Impact of Managerial Networking. *Public Administration Review*. 2003. Vol. 63. № 6. P. 689—699.
17. Fay D., Zavattaro S. Branding and Isomorphism: The Case of Higher Education. *Public Administration Review*. 2016. Vol. 76. Is. 5. P. 805—815.
18. Ferlie E., Musselin C., Andresani G. The steering of higher education systems: a public management perspective. *Higher Education*. 2008. № 56. № 325.
19. Barnett R. Improving Higher Education: Total Quality Care. Bristol : Open University Press, 1992. 224 p.
20. Green D., Barnett R., Becher T. What Is Quality in Higher Education? Bristol : Taylor & Francis, 1994. 132 p.
21. Lewis R. G., Smith D. H. Total Quality in Higher Education. Total Quality Series. Delray Beach : St. Lucie Press, 1994. 330 p.
22. Seymour D. On Q: Causing Quality in Higher Education. Riverside : Macmillan Publishing Company, 1992. 196 p.
23. Hill Y., Lomas L., MacGregor J. Students' perceptions of quality in higher education. *Quality Assurance in Education*. 2003. Vol. 11. Is. 1. P. 15—20.

24. Мороз С. А., Мороз В. М., Домбровська С. М. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ. *Вісник НУЦЗУ. Державне управління*. 2016. Вип. 1 (4). С. 213—222.
25. Мороз С. А., Мороз В. М. Порядок та умови вступу до докторантури як елемент правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої освіти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 3. С. 127—134.
26. Мороз С. А., Мороз В. М. Підвищення якості трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ в контексті змісту механізмів міжнародної співпраці. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць НТУ «ХПИ»*. 2015. Вип. 43 (47). С. 100—112.
27. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3—17.
28. Шкарлет хоче змінити формулу фінансування українських вишів. Вища освіта: новини від 22 жовтня 2020. *Освіта 24*. URL: https://education.24tv.ua/shkarlet-hoche-zminiti-formulu-finansuvannya-novini-ukrayini_n1440791 (Дата звернення: 10.11.2020)
29. Пріоритетні напрями (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2018—2022 рр. / Національна академія педагогічних наук України. URL : <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315> (дата звернення: 10.11.2020).
30. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv : CS Ltd., 2015. 32 p.
31. Мороз С. А. Якість вищої освіти як детермінанта добробуту людини та держави: оцінка студентів вітчизняних ЗВО. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. № 4.
32. Мороз С. А. Рівень відповідності університетських знань вимогам ринку праці: аналіз думки студентів вітчизняних ЗВО та напрями вдосконалення механізмів державного управління системою вищої освіти. *Вісник НУЦЗУ. Державне управління*. 2019. Вип. 2 (11). С. 303—315.
33. Лука Т. О. Технологія розробки анкет для моніторингових досліджень освітніх проблем: методичні рекомендації. Миколаїв : ОППО, 2012. 34 с.
34. Sudman S., Bradburn N., Schwarz N. Thinking About Answers: The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology. San Francisco : Jossey-Bass, 2010. 322 p.
35. Бекешкіна І., Кучерів І., Биченко А., Паніотто В. Опитування громадської думки: як правильно розуміти та інтерпретувати соціологічні дані. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2020. 110 с.
36. Мороз С. А. Залежність якості вищої освіти від форми фінансування її здобуття: думка студентів вітчизняних ЗВО як підстава для вдосконалення державної політики у галузі освіти. *Публічне управління XXI століття: портал можливостей : XX міжнар. наук. конгрес, 23 квітня 2020 р.* Харків, 2020. С. 210—213.
37. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік. Документи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL : <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/Звіт-2020.pdf> (дата звернення: 10.11.2020).
38. Ukrainian universities in the QS World University Rankings 2021. *Topuniversities*. URL : <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021> (дата звернення: 10.11.2020).
39. Рейтинг університетів «ТОП-200 Україна» 2020 року. Вища освіта: рейтинги ВНЗ. *Освіта UA*. URL : <http://osvita.ua/vnz/rating/74898> (дата звернення: 10.11.2020).
40. Масальський В., Димиденко Г. Класичні університети України: історія походження та зміст терміна. *Схід*. 2010. № 7 (107). С. 105—110
41. Мороз С. А. Досвід Китаю у забезпеченні розвитку галузі освіти як підґрунтя для вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 9. С. 70—77.
42. Долішний М. І., Паламарчук М. М., Паламарчук О. М., Шевчук Л. Т. Соціально-економічне районування України. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 50 с.

Статтю рекомендовано до друку 11.02.2021

© Мороз С. А., Романовський О. Г., Мороз В. М., Грень Л. М.,
Помаза-Пономаренко А. Л., Попова О. В.

References

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020). Yakist vyshchoi osvity. Rezultaty poshuku za katehoriieiu stanom na 20.10.2020 [Quality of higher education. Search results by category as of 20.10.2020]. *Yedyniy veb-portal orhaniv vykonavchoi vldy Ukrainy — The only web portal of the executive authorities of Ukraine*. Retrieved November 10, 2020, from <https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=iakist+vyshchoi+osvity> [in Ukrainian].
2. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020, August 4). *Presbryfinh shchodo modernizatsii systemy yakosti osvity v Ukraini. Novyny vid 04.08.2020* [Press briefing on the modernization of the education quality system in Ukraine. News from 04.08.2020]. Retrieved November 10, 2020, from <https://mon.gov.ua/ua/events/4-serpnya-vidbudetsya-presbrifing-shodo-modernizaciyi-sistemi-yakosti-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
3. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020, September 25). *Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021—2031 roky. Novyny vid 25.09.2020* [Strategies for the development of higher education in Ukraine for 2021—2031. News from 25.09.2020]. Retrieved November 10, 2020, from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvytku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].
4. QS Higher Education System Strength Rankings 2018. (2018). *Topuniversities*. Retrieved November 10, 2020, from <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>.
5. QS World University Rankings 2021. (2021). *Topuniversities*. Retrieved November 10, 2020, from <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>.
6. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. (n. d.). *Znannia ta navychky vypusknykiv yurydychnykh fakul'tetiv ta zakladiv vyshchoi osvity cherez pryzmu vidpovidnosti potrebam rynku pratsi: Zvit za rezultatamy analitychnoho doslidzhennia* [Knowledge and skills of graduates of law faculties and institutions of higher education through the prism of compliance with the needs of the labor market: Report on the results of analytical research]. Retrieved November 10, 2020, from https://drive.google.com/file/d/1GyR0eCiaqXzQ4SV5qJ6N_fbFsw6XC-o/view [in Ukrainian].

7. The Global Competitiveness Report 2019. (2019). *World Economic Forum*. Retrieved November 10, 2020, from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014). Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy — Official Bulletin of Ukraine*, 75, 83 [in Ukrainian].
9. European Higher Education Area and Bologna Process. (2018, May 25). Ministerial declarations and communiqués: Paris Communiqué. Paris. Retrieved November 10, 2020, from http://eha.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf.
10. Anderson, G. (2017). Participatory action research (PAR) as democratic disruption: new public management and educational research in schools and universities. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, Vol. 30, 5, 432—449.
11. Broucker, B., Wit, K., & Verhoeven, J. (2018). Higher education for public value: taking the debate beyond New Public Management. *Higher Education Research & Development*, Vol. 37, 2, 227—240. <https://doi.org/10.1080/07294360.2017.1370441>.
12. Deem, R., Hillyard, S., & Reed, M. (2007). Knowledge, higher education, and the new managerialism: The changing management of UK universities. Oxford: Oxford University Press. <https://doi:10.1093/acprof:oso/9780199265909.001.0001>.
13. Ekman, M., Lindgren, M., & Packendorff, J. (2018). Universities need leadership, academics need management: discursive tensions and voids in the deregulation of Swedish higher education legislation. *Higher Education*, 75, 299—321.
14. Kairuz, T., Andries, L., Nickloes, T., & Truter, I. (2016). Consequences of KPIs and performance management in higher education. *International Journal of Educational Management*, Vol. 30, 6, 881—893. <https://doi.org/10.1108/IJEM-05-2015-0067>.
15. Curaj, A., Deca, L., & Pricopie, R. (2018). European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-77407-7>.
16. Meier, K., & O'Toole, Jr L. (2003). Public Management and Educational Performance: The Impact of Managerial Networking. *Public Administration Review*, Vol. 63, 6, 689—699. <https://doi.org/10.1111/1540-6210.00332>.
17. Fay, D., & Zavattaro, S. (2016). Branding and Isomorphism: The Case of Higher Education. *Public Administration Review*, Vol. 76, 5, 805—815. <https://doi.org/10.1111/puar.12626>.
18. Ferlie, E., Musselin, C., & Andresani, G. (2008). The steering of higher education systems: a public management perspective. *Higher Education*, 56, 325. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9125-5>.
19. Barnett, R. (1992). Improving Higher Education: Total Quality Care. Bristol: Open University Press.
20. Green, D., Barnett, R., & Becher, T. What Is Quality in Higher Education? Bristol: Taylor & Francis.
21. Lewis, R. G., & Smith, D. H. (1994). Total Quality in Higher Education. Total Quality Series. Delray Beach: St. Lucie Press.
22. Seymour, D. (1992). On Q: Causing Quality in Higher Education. Riverside: Macmillan Publishing Company.
23. Hill, Y., Lomas, L., & MacGregor, J. (2003). Students' perceptions of quality in higher education. *Quality Assurance in Education*, Vol. 11, 1, 15—20. <https://doi.org/10.1108/09684880310462047>.
24. Moroz S. A., Moroz, V. M., & Dombrovska, S. M. (2016). Frantsuzka model pidhotovky naukovo-pedahohichnykh kadriiv: osoblyvosti rozbudovy ta perspektyvy vykorystannia dlia rozvytku trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ [The French model of training of scientific and pedagogical personnel: peculiarities of development and prospects of use for the development of labor potential of native higher educational institutions] *Visnyk NUTsZU. Derzhavne upravlinnia — Bulletin of the Nutsu. Public Administration*, 1 (4), 213—222 [in Ukrainian].
25. Moroz, S. A., & Moroz, V. M. (2015). Poriadok ta umovy vstupu do doktorantury iak element pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia iakistiu pidhotovky fakhivtsiv na naukovomu rivni vyschoi osvity [The procedure and conditions for admission to doctoral studies as an element of the legal mechanism of state management of the quality of training at the scientific level of higher education]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy — Science Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 127—134 [in Ukrainian].
26. Moroz, S. A., & Moroz, V. M. (2015). Pidvyshchennia yakosti trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ v konteksti zmistu mekhanizmiv mizhnarodnoi spivpratsi [Improving the quality of labor potential of domestic universities in the context of the content of mechanisms of international cooperation]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity: zb. nauk. prats NTU «KhPI» — Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite: coll. Science. works of NTU «KhPI»*, 43 (47), 100—112 [in Ukrainian].
27. Kostytskiy, M. V. (2012). Pro dialektyku yak metodolohiiu yurydychnoi nauky [On dialectics as a methodology of legal science]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava — Philosophical and methodological problems of law*, 1, 3—17 [in Ukrainian].
28. Vyscha osvita: novyny. (2020, October 22). Shkarlet khoche zminyty formulu finansuvannia ukrainskykh vyshiv. [Shkarlet wants to change the funding formula for Ukrainian universities. Higher education: news]. *Osvita 24 — Education 24*. Retrieved November 10, 2020, from https://education.24tv.ua/shkarlet-hoche-zmyniti-formulu-finansuvannya-novini-ukrayini_n1440791 [in Ukrainian].
29. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. (n. d.). *Priorytetni napriamy (tematyka) naukovykh doslidzhen ta nauково-tekhnichnykh (eksperymentalnykh) rozrobok na 2018—2022 rr. [Priority directions (topics) of scientific research and scientific and technical (experimental) developments for 2018—2022]*. Retrieved November 10, 2020, from <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315> [in Ukrainian].
30. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Kyiv: CS Ltd.
31. Moroz, S. A. (2019). Yakist vyshchoi osvity yak determinanta dobrobutu liudyny ta derzhavy: otsinka studentiv vitchyznianskykh ZVO [The quality of higher education as a determinant of human and state welfare: assessment of students of domestic free economic zones] *Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka — Public administration and national security*. 4. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-4-5203> [in Ukrainian].
32. Moroz, S. A. (2019). Riven vidpovidnist universytetskykh znan vymoham rynku pratsi: analiz dumky studentiv vitchyznianskykh ZVO ta napriamy vdoskonalennia mekhanizmiv derzhanoho upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity [The level of compliance of university knowledge with the requirements of the labor market: analysis of the opinion of students of domestic free

- economic zones and areas for improving the mechanisms of public administration of higher education]. *Visnyk NUTsZU Derzhavne upravlinnia — Bulletin of NUTSZU. Public Administration*, 2 (11), 303—315 [in Ukrainian].
33. Lukina, T. O. (2012). *Tekhnolohiia rozrobky anket dlia monitorynhovykh doslidzhen osvitykh problem: metodychni rekomendatsii* [Technology of questionnaire development for monitoring research of educational problems: methodical recommendations]. Mykolaiv: OIPPO [in Ukrainian].
 34. Sudman, S., Bradburn, N., & Schwarz, N. (2010). *Thinking About Answers: The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology*. San Francisco: Jossey-Bass.
 35. Bekeshkina, I., Kucheriv, I., Bychenko, A., & Paniotto, V. (2020). *Opytuvannia hpomadskoi dumky: yak pravylno rozumity ta interpretuvaty sotsiologichni dani* [Public opinion polls: how to correctly understand and interpret sociological data]. Kyiv: Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva [in Ukrainian].
 36. Moroz, S. A. (2020). Zalezhnist yakosti vyshchoi osvity vid formy finansuvannia yii zdobuttia: dumka studentiv vitchyznianskykh ZVO yak pidstava dlia vdoskonalennia derzhavnoi polityky u haluzi osvity [Dependence of the quality of higher education on the form of financing its acquisition: the opinion of students of domestic free economic education as a basis for improving public policy in the field of education] *Publichne upravlinnia XXI stolittia: portal mozhyvostei: XX mizhnar. nauk. konhres, Kharkiv, April 23, 2020 r. — Public Administration of the XXI Century: Portal of Opportunities: XX International Science Congress, Kharkiv, April 23, 2020*. (pp. 210—213) [in Ukrainian].
 37. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (2020). *Richnyi zvit za 2019 rik* [Annual report for 2019]. Retrieved November 10, 2020, from <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/Zvit-2020.pdf> [in Ukrainian].
 38. Ukrainian universities in the QS World University Rankings 2021. (2021). *Topuniversities*. Retrieved November 10, 2020, from <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>.
 39. Vyshcha osvita: reitynhy VNZ. (2020). Reitynh universytetiv «TOP-200 Ukraina» 2020 roku [Ranking of universities «TOP-200 Ukraine» in 2020]. *Osvita UA — Education UA*. Retrieved November 10, 2020, from <http://osvita.ua/vnz/rating/74898> [in Ukrainian].
 40. Masalsky, V., & Dymydenko, G. (2010). Classical universities of Ukraine: history of origin and meaning of the term [Klasychni universytety Ukrainy: istoriia pokhodzhennia ta zmist termina]. *Skhid — East*, 7 (107), 105—110 [in Ukrainian].
 41. Moroz, S. A. (2019). Dosvid Kytaiu u zabezpechenni rozvytku haluzi osvity yak pidgruntia dlia vdoskonalennia mekhanizmv derzhavnogo upravlinnia yakisti vyshchoi osvity Ukrainy [China's experience in ensuring the development of the education sector as a basis for improving the mechanisms of state management of the quality of higher education in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: Practice and Experience*, 9, 70—77 [in Ukrainian].
 42. Dolishnyi, M. I., Palamarchuk, M. M., Palamarchuk, O. M., & Shevchuk, L. T. (1997). *Sotsialno-ekonomichne raionuvannia Ukrainy* [Socio-economic zoning of Ukraine]. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].

The article is recommended for printing 11.02.2021

© Moroz S., Romanovs'kyj O., Moroz V., Gren L.,
Pomaza-Ponomarenko A., Popova O.